

Ladislav Jirka - pan rytec

V minulém čísle Filatelie /1/ jsme se zabývali aršíkem Ludvík Svoboda 1975 a v jeho závěru jsme si slíbili, že dnes si přiblížíme tvůrce jeho výtvarné předlohy a zároveň i rytiny, významného českého rytce Ladislava Jirku. O životě a tvorbě Ladislava Jirky vyšly v letech 1961, 1973 a 1975 ve Filatelii /2, 3/ a v Mladém filatelistovi /4/ tři poměrně obsáhlé články; od vydání posledního z nich však již uplynulo více než dvacet let, z nichž více než deset bylo ještě naplněno tvořivou prací autora.

Ladislav Jirka se narodil 11. února 1914 v Třemošné u Plzně jako nejmladší z deseti dětí Josefa Jirky a jeho ženy Anny. Tatínek byl truhlářem v plzeňském pivovaru, maminka byla doma a starala se o početnou rodinu. Malý Ladislav už od školních let jevil lásku ke kreslení a malování, v otcově dílničce rád vyřezával ze dřeva a vytepával z kousků kovu. Ke dřevu i kovu měl blízko - otec a dva bratři byli truhláři, další bratr se vyučil kovorytcem. Výtvarný talent v Ladislavu Jirkovi rozpoznal pan učitel Valeš, sám malíř-akvarelista, který ho učil výtvarné výchově na měšťance v Třemošné. Podporoval jej v kreslení a malo-

vání a přivedl ho na myšlenku dalšího studia na výtvarné akademii v Praze. Rodina plzeňského truhláře s deseti dětmi se však ve dvacátých letech samozřejmě měla co ohánět, takže na studia nebylo ani pomyšlení. Tatínek si přál, aby se Ladislav vyučil nějakému solidnímu řemeslu, a když se uživí, pak ať si spánembohem maluje, jak chce.

Malý Ladislav rád jezdil do Plzně za svým bratrem, kovorytcem. A když už tatínek rozhodl, že malířská studia nepřipadají v úvahu a musí jít do učení, vybral si alespoň obor, který byl milovanému kreslení a malování blízký - umělecké rytectví. V roce 1928, ve svých 14 letech, nastoupil jako učeň do malé plzeňské firmy Ferdinanda Malínského, kde pracoval zejména na dřevorytech, ryti-

nách do oceli a mosazi, na razidlech, ryl i do zlata a stříbra. V polovině učení mu umřela maminka, a tak se musel ještě více snažit, aby se uživil. Jak bylo totiž tehdy obvyklé, jako učeň nedostával žádnou mzdu, a proto se mu hodilo, když mu mistr přidával práci navíc a k ní i pár korun týdně. Tovaryšskou zkoušku složil po čtyřech letech, v roce 1932. Po vyučení zůstal několik let ve stejné dílně, v roce 1936 však byl povolán na dva roky na vojnu. Vojenskou službu vykonával ve Vojenském zeměpisném ústavu v Praze - Dejvicích, kde pracoval jako rytec v tiskárně map. V roce 1938, v období mobilizace, byl se svou jednotkou na slovensko-maďarské hranici u Komárna. Po odstoupení pohraničí a rozpadu první republiky, kdy mu skončila základní vojenská služba, z armády odešel.

Pro republiku nešťastný rok 1939 byl pro pětadvacetiletého Ladislava Jirku velkým přelomem. Pod vlivem slavného rytce známek a bankovek Bohumila Heinze se přihlásil do konkurzu na rytce Tiskárny bankovek Národní banky československé v Praze v Růžové ulici, nyníější Státní tiskárny cenin, a hned napoprvé byl přijat. Jeho prvním šéfem byl vedoucí ryteckého oddělení tiskárny Jindra Schmidt. Mladý rytec však cítil potřebu dál se vzdělávat, a proto po celou válku vedle svého zaměstnání pilně navštěvoval kurzy kreslení ve spolku Mánes a studoval i malbu postupně u několika tehdejších významných malířů.

V roce 1942 se v tiskárně bankovek seznámil se svou budoucí ženou, slečnou Olgou Šubrtovou, která zde pracovala jako korespondentka a později jako pracovnice zkušebny bankovek. V roce 1943 se vzali a v roce 1945 se jim narodila dcera Olga, dnes dětská lékařka, o čtyři roky později pak druhá dcera, Libuše, nyní výtvarnice. Mladá rodina bydlela ve dvoupokojovém bytě na Smíchově, počátkem 60. let se přestěhovali do rodinného domku v Praze 6 na Hanspaulce.

V období protektorátu se Ladislav Jirka podílel na vzniku pětisetkorunové bankovky Slovenského státu, po osvobození vytvořil první poválečnou tisícikorunu. Tehdy se také

poprvé pokusil vstoupit na pole známkové tvorby. Možná byl inspirován příkladem svých tehdejších kolegů - rytců z tiskárny bankovek, kteří se na přípravě poštovních známek tradičně podíleli. Bez jakékoliv zakázky pošty, zatím jen sám pro sebe, navrhl a vyryl dvě známky, s portréty Jana Kollára a Jana Žižky z Trocnova (viz obr. 1). Už tyto dvě rané práce třicetiletého autora prozrazují jistou ruku a dokonale zvládnutou techniku. Otisky rytin se líbily slavnému Maxi Švabinskému, který Jirku doporučil československé poštovní správě pro známkovou tvorbu.

Obr. 1: Dva otisky rytin - návrhy na známky s portréty Jana Kollára a Jana Žižky z Trocnova, zhotovené kolem roku 1946, první z nich podle vlastního návrhu, druhý podle výtvarného návrhu V. Hlavy. Na základě těchto dvou návrhů doporučil Maxi Švabinský Ladislava Jirku ke známkové tvorbě.

Obr. 2: První samostatná práce Ladislava Jirky pro československou poštovní správu - rytina kuponu s vyobrazením slunečnice pro dvě hodnoty s portrétem dr. Jindřicha Vaníčka z emise XI. všesokolský slet 1948.

První rytinou, kterou Ladislav Jirka pro československou poštu vypracoval, byl kupon s vyobrazením slunečnice pro dvě hodnoty s portrétem dr. Jindřicha Vaníčka z emise XI. všesokolský slet 1948 (viz obr. 2).

První rytinou známky pak byla hodnota 3 Kčs L. Štúr z emise 100. výročí Slovenského povstání 1948, ke které vyryl i kupon (viz obr. 10 na str. 3).

V následujících bezmála čtyřiceti letech vytvořil kolem pěti set rytin výplatních, příležitostných, leteckých a doplatných známek, rytin pro aršíky, kupony, FDC a celiny pro československou poštovní správu i poštovní správy zahraniční. S jistou dávkou nadsázky se dá říci,

Obr. 3: Šest otisků zachycujících postupný vývoj rytiny známky 4 Kčs J. Wolkeš 1949.

Obr. 4: Tři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 13 Kčs UPU 1949.

Obr. 5: Čtyři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 3 Kčs Den československé armády 1950.

Obr. 6: Čtyři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 3 Kčs B. Šmeral 1951.

Obr. 7: Čtyři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 3 Kčs J. Hybeš 1951.

Obr. 8: Nehotová rytina známky 1,95 Kčs EXPO 1958.

Obr. 9: Tři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 4 Kčs Sjedenocená tělovýchova 1952.

Obr. 10: Rytina první známky vypracovaná Ladislavem Jirkou - hodnota 3 Kčs L. Štůr z emise 100. výročí Slovenského povstání 1948, k níž vryl i kupon.

že pro poštu měsíc co měsíc vytvářel vždy jednu novou rytinu! (Přesnější by bylo říci jednu ryteckou zakázku, protože pro vícebarevné známky se vytváří samostatná rytina pro každou barvu zvlášť, takže jednotlivých rytin bylo samozřejmě daleko více.) Tento obdivuhodný počet ještě více vynikne, uvědomíme-li si, že této mravenčí práci, neobyčejně náročné na čas a trpělivost, u níž jeden chybný pohyb rydla může zkazit týdny tvořené dílo, se věnoval po večerech a sobotách a nedělích, vedle svého hlavního zaměstnání rytce ve Státní tiskárně cenin.

Obr. 11: Tři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 2 Kčs Významné stavby socialismu 1953.

Obr. 12: Dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 60 h Sport - box 1957.

Obr. 13: Tři otisky rytin pro jednotlivé barvy a dva barevné soutisky rytin známky 1,95 Kčs Kroje 1957, z toho rytina pro černou barvu ve dvou vývojových stadiích.

Obr. 14: Dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 30 h Konference spojů socialistických zemí 1958.

Obr. 15: Čtyři otisky zachycující postupný vývoj rytiny pro hnědou barvu známky 40 h Houby 1958.

Za 35 let působení v Tiskárně bankovek Národní banky československé, později Tiskárně bankovek Národní banky pro Čechy a Moravu, dnes Státní tiskárně cenin, vedle mnoha dalších rytin vytvořil Ladislav Jirka samostatně deset bankovek (je obvyklé, že jeden rytec ryje vždy jednu stranu bankovky), na několika dalších se podílel. Nejznámějšími jeho bankovkami, na které si většina z nás jistě dobře vzpomíná - měli jsme je mnohokrát v ruce - jsou hnědá desetikoruna z roku 1961 (s pionýrkou), hnědočervená padesátikoruna z roku 1964 (Slovnaft), zelená stokoruna z roku 1961 (hutník a žena se snopem obilí); poslední prací pak byla pětisetkoruna z roku 1973 s námětem osvobození.

V roce 1974 odešel Ladislav Jirka do důchodu a věnoval se už jen známkové tvorbě. Od svých šedesáti let do roku 1985, kdy ze zdravotních důvodů musel s rytím známek přestat, vytvořil ještě více než stovku rytin známek a aršíků, mnoho rytin pro kupony, celiny a obálky

Obr. 16: Otisk rytiny pro černou barvu a barevný soutisk rytin známky 1,60 Kčs Houby 1958, k nimž autor výtvarně předlohy Karel Svoboda připojil poznámku „Poslední z výborně vryté série!“

Obr. 17: Barevný soutisk rytin známky 1,20 Kčs Ptáci 1959, k němuž autor výtvarně předlohy Karel Svoboda připojil poznámku „Poslední ze série, ale nikoliv poslední v krásě!“

Obr. 18: Barevný soutisk rytin známky 30 h Květiny 1960, k němuž autor výtvarně předlohy Karel Svoboda připojil poznámku „Výborně!“

Obr. 19: Pět otisků rytin pro jednotlivé barvy známky 5 Kčs z aršíku k výstavě PRAGA 1962 a jejich barevný soutisk.

Obr. 20: Rytiny pro jednotlivé barvy známky 30 h 100 let Červeného kříže 1963 a jejich soutisk.

Obr. 21: Nehotová rytina (neprotřítý motýl a nom. hodnota) a otisk rytiny známky 1,60 Kčs s portrétem Maxe Švabinského z emise Kulturní osobnosti 1963. Švabinský sehrál v osudu L. Jirky důležitou roli, neboť je v roce 1947 doporučil ke známkové tvorbě.

Obr. 22: Pět otisků rytin pro jednotlivé barvy známky 2 Kčs Zvířena 1964 a jejich soutisk.

Obr. 23: Čtyři otisků zachycující postupný vývoj rytiny pro hnědou barvu známky 60 h Pražský hrad 1964.

Obr. 24: Pět otisků rytin, z nichž první tři zachycující postupný vývoj rytiny známky 30 h Pražský hrad 1966; kolem podoby této známky nebylo zřejmě jasno, původně byla připravována jako dvoubarevná, o čemž svědčí rytina pro zelenou barvu (čtvrtá zleva). Rytina se stejným obrazem, ale s hodnotou 60 h byla použita pro celinovou obálku.

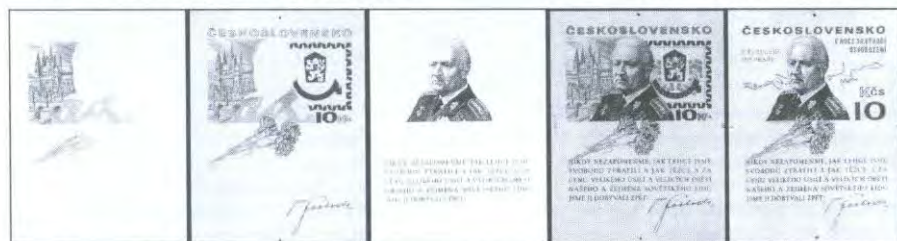

Obr. 25: Otisk rytiny pro černou barvu, barevný soutisk a otisk rytiny pro FDC známky 2,40 Kčs Růžencová slavnost z emise Umění 1971.

Obr. 26: Otisk rytiny pro černou barvu a barevný soutisk s obrazem jako u známky 2,40 Kčs Růžencová slavnost z emise Umění 1971, ale ve větším formátu, bez nominální hodnoty, a s lepočtem 1973.

Obr. 27: Tři otisky rytiny pro jednotlivé barvy nevydané známky 30 h XIV. sjezd KSČ 1968 a barevný soutisk.

Obr. 28: Tři otisky rytin pro jednotlivé barvy a jejich barevný soutisk známky z celiny 60 h Celostátní výstava specializovaných oborů ve filatelii Písek 1972, k nimž autor výtvarně předložil Cyril Bouda připojil poznámku „Příkrasné vyryto“.

Obr. 29: Čtyři otisky a soutisky rytin nevydaného aršíku 80. narozeniny republiky Ludvíka Svobody 1975; vpravo soutisk rytin vydaného aršíku L. Svobody 1975.

prvního dne vydání, na několika dalších arších se podílel ryteckou výzdobou plochy mimo známky. V roce 1984 utrpěl těžký úraz při pádu ze střechy své chaty; započaly vleklé zdravotní komplikace, které vyvrcholily mozkovou příhodou, v jejímž důsledku Ladislav Jirka 15.5. 1986, dva měsíce po svých dvaasedmdesátých narozeninách, zemřel. Poslední známka, na níž se rytecky podílel, je hodnota 3 Kčs s autotypem V.V. Reibera z emise Pražský hrad 1989 (obr. 30), vydaná 9.5. 1989, tedy tři roky po jeho smrti. Vztah rodiny Ladislava Jirky k naší známkové tvorbě však pokračuje. Rytcová mladší dcera, paní Libuše Knotková, se svým mužem Jaromírem Knotkem jsou totiž autory výtvarných předloh několika emisí České republiky s náměty ochrany přírody - Chráněná savci 1996 a Chráněná květena 1997, pro rok 1998 připravují emisi Vzácná zvěř.

Obr. 30: Znamka 3 Kčs s autotypem V.V. Reibera z emise Pražský hrad 1989, poslední vydaná známka, pro kterou Ladislav Jirka zhotovil rytinu.

Jméno Ladislava Jirky provázelo československou známkovou tvorbu od roku 1948 do roku 1989, tedy více než čtyři desítky let. V připravované 16. mezinárodní aukci Profil, která se bude konat 15. listopadu 1997, bude jako jedna z položek nabídnuta kolekce více než 2200 otisků rytin čs. známek, kuponů, aršíků, celin a FDC z let 1948 až 1989, doslova celoživotní dílo Ladislava Jirky /5/. Tento unikátní a neopakovatelný soubor nám představuje jeho rytecké dílo v celé jeho úplnosti a skýtá jedinečnou možnost jeho hlubšího studia.

Obr. 31: Pět otisků rytin pro jednotlivé barvy, jejich soutisky a otisk rytiny pro FDC známky 1 Kčs Hoch z Martinique z emise Umění 1973. Na originále soutisku je vidět, že původně byla připravena pro pozadí světle modrá barva.

Obr. 32: Pět otisků rytin pro jednotlivé barvy známky 2 Kčs České a slovenské lidové obyčaje 1975 a dva jejich soutisky, k nimž autor výtvarné předlohy Karel Svoboda připojil poznámku „Výborně!“.

Obr. 33: Čtyři otisky rytin pro jednotlivé barvy, dva jejich soutisky a otisk rytiny pro FDC známky 1,60 Kčs z emise Národní lidové kroje 1977.

Obr. 34: Otisk rytiny pro černou barvu a barevný soutisk rytin známky 4 Kčs z emise Bratislavské historické motivy 1981.

Obr. 35: Tři otisky rytin pro jednotlivé barvy známky 5 Kčs z emise Umění 1980, jejich soutisk a otisk rytiny pro FDC téže známky.

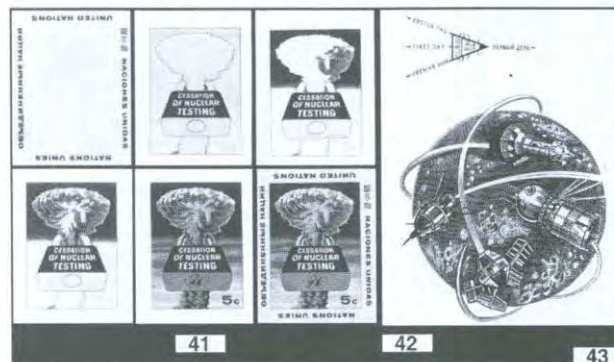
Obr. 36: Čtyři otisky rytin pro černou barvu známek hodnoty 10 h, 20 h, 30 h, 40 h, barevný soutisk rytin známky hodnoty 3 Kčs a otisk rytiny pro FDC emise 25 let Horské služby 1979.

Obr. 37: Otisk rytiny pro černou barvu známky 2,40 Kčs z emise Umění 1977, barevný soutisk a otisk rytiny pro FDC téže známky.

Obr. 38: Barevný soutisk rytin známky 5 Kčs z emise Umění 1983 a otisk rytiny pro FDC téže známky.

Obr. 39: Otisk rytiny známky pro černou barvu a barevný soutisk rytin známky 5 Kčs z emise Umění 1984.

Obr. 40: Dva různé otisky rytiny známky 50 h Gustav Husák 1983.

Obr. 41: OSN, dva otisky rytin pro barvy, jejich soutisk a dále tři otisky zachycující vývoj rytiny pro černou barvu známky 5 c Zastavení pokusů s jadernými zbraněmi 1964.

Obr. 42: SSSR, otisk rytiny pro FDC ze 60. let.

Obr. 43: Etiopie, tři otisky rytin známek s náměty příroda a sport, vydaných v první polovině 60. let.

Obr. 44: Bulharsko, dva barevné soutisky rytin známek hodnoty 13 st a 20 st z emise Pohoří Bulharska 1967.

Obr. 45: Vietnam, otisk rytiny známky hodnoty 150 D Uhelný důl 1959.

Obr. 46: Irák, tři otisky rytin známek hodnoty 2, 5 a 10 filů z emise Výplatní 1963.

Otisky rytin československých známek jsou sice uloženy v depozitářích Poštovního muzea, jde však o rytiny hotové, připravené ke schválení. Nyní však máme možnost, v řadě případů vlastně poprvé, na jednotlivých fázových otiscích vidět řadu rytin v jejich vývoji, sledovat postup rytčovy práce, porovnat jednotlivé barvy a jejich odstíny, vidět rytiny nevydaných známek i rytiny nepřijaté, později upravené a přepracované. O nabízeném souboru by se dala napsat rozsáhlá studie, tolik místa však dnes k dispozici nemáme. Všimněme si proto alespoň několika zajímavostí, které nás souborem provedou. A protože, jak se říká, jednou vidět je lepší než stokrát slyšet, nahlédněme do rytčovy tvorby prostřednictvím doprovodných ilustrací k článku (viz. obr. 3 - 40).

Jak jsme se už zmínili, Ladislav Jirka, podobně jako někteří další čeští rytci, zhotovoval rytiny známek a FDC i pro některé zahraniční poštovní správy, zejména ty, které je tiskly v pražské tiskárně známek. Bezmála 150 kusů otisků rytin Ladislava Jirky pro známky Bulharska, Etiopie, Iráku, OSN a Vietnamu a pro FDC SSSR bude v

podzimní aukci Profil nabídnuto jako samostatné položky či sestavy. I když nejsou součástí popisované kolekce rytin pro československou poštovní správu, pro úplnost z nich několik vyobrazujeme (viz. obr. 41 - 46).

V dnešním článku jsme si přiblížili českého rytce Ladislava Jirku a letmo nahlédli do ojedinelé kolekce jeho rytin. Ukázali jsme si, že vedle významného podílu na československé poválečné známkové tvorbě spolupracoval i se zahraničními poštovními správami. Nezmínili jsme se však například o jeho výtvarných předlohách známek a FDC a o známkách, které graficky upravil. Podrobnější zhodnocení bohužel už uzavřeného díla Ladislava Jirky tedy teprve čeká na svého zpracovatele.

FRANTIŠEK BENEŠ

LITERATURA:

- /1/ Filatelie, 1997, č. 9, str. 1.
- /2/ Filatelie, 1961, č. 12, str. 231.
- /3/ Filatelie, 1975, č. 18, str. 561.
- /4/ Mladý filatelista, 1973, str. 6.
- /5/ Katalog 16. mezinárodní aukce Profil, Praha 1997.